

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії**

**МОВНІ ЗАСОБИ ДЛЯ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У ЯПОНСЬКІЙ
МОВІ: ЛІНГВІСТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки 4 курсу бакалаврату,
освітньої програми
**«Японська мова і література та
переклад, англійська мова»,**
спеціальність – 035.069 «Східні мови
та літератури (переклад включно),
перша - японська
Катерина Євгенівна ПОГОРСЛОВА
Науковий керівник:
асист. Вікторія ФІЛОНОВА

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
протокол №16 від «28» травня 2025 року
завідувач кафедри ____
д.філол.н, доц. Наталя ІСАЄВА

КИЇВ
2025

Зміст

Зміст.....	2
Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні застави аналізу мовних засобів для вираження емоцій: психологічні, культурні та лінгвістичні аспекти.	6
1.1 Поняття емоцій: психологічні, лінгвістичні та культурні аспекти.....	6
1. 2. Мовні рівні реалізації емоційного значення	9
1.2.1 Емоційно–зabarвлена лексика	10
1.2.2. Граматичні засоби для передачі емоційних станів.....	14
РОЗДІЛ 2. Мовна реалізація емоційно–культурних концептів у японській мові	19
2.1. Методологія аналізу: емоції, мовні засоби та культурні концепти	19
2.2. Мовна реалізація культурних концептів у сучасному дискурсі	21
РОЗДІЛ 3. Лінгвістичний аналіз реалізації емоцій у сучасному японському дискурсі	34
3.1. Якісний аналіз вибірково зібраної лексики.....	34
3.2 Кількісний аналіз мовних засобів вираження емоцій у японських діалогах.....	46
Висновки	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТОК.....	59

Вступ

З давніх часів емоції є одним з центральних аспектів людського життя. Ми проходимо через різні стани – відчуваємо радість, жаль, злість, огиду, здивування, які є лише частиною великого різноманіття емоційного спектру. Ці стани не лише визначають повсякденне життя, але й відображаються в літературі, театрі та інших формах мистецтва, що протягом століть досліджують людську природу. У японській мові, яка тісно пов'язана з унікальними культурними концептами, такими як 本音 honne (щирість) і 建前 tatemaе (соціальна маска), емоції виражаються через складну систему мовних засобів, що відображають соціокультурні норми. Це дослідження зосереджується на аналізі лексичних і граматичних засобів вираження емоцій у японській мові, розглядаючи їх у контексті культурних особливостей японського суспільства, які впливають на вибір і емоційну специфіку цих засобів

Мета дослідження: комплексно проаналізувати мовні засоби вираження емоцій у японській мові з урахуванням культурно зумовлених комунікативних стратегій та виявити, які саме лексико-граматичні одиниці найчастіше використовуються для позначення емоційних станів у сучасному дискурсі.

Актуальність роботи. У сучасній лінгвістиці зростає інтерес до вивчення мовних засобів, за допомогою яких людина виражає емоції у процесі комунікації. Особливо актуальним є дослідження таких засобів у контексті культурно специфічних мов, зокрема японської, де вираження емоцій нерозривно пов'язане із соціальними нормами, культурними цінностями та комунікативними стратегіями стриманості. Вивчення мовних механізмів передачі емоційного стану дозволяє глибше зрозуміти як внутрішню структуру мови, так і культурну динаміку суспільства. Актуальність обумовлюється також недостатньою кількістю досліджень з комплексним підходом, який поєднує лінгвістичний аналіз і культурологічну інтерпретацію.

З практичної точки зору, результати дослідження можуть бути використані для створення навчальних матеріалів, які інтегрують мовні та культурні аспекти

вираження емоцій у японській мові. Це зробить підготовку фахівців у галузі японської філології більш прикладною та *контекстуально чутливою*. Крім того, зростаючий інтерес до розпізнавання емоцій у текстах, зокрема для вдосконалення ШІ у діалогових системах і рекомендаціях, підтверджує актуальність створення лінгвістичних корпусів [Sahoo 2018]. Однак більшість досліджень, як-от аналіз англійських текстів із використанням POS-тегінгу та класифікаторів, не враховують культурну специфіку висококонтекстних мов, таких як японська, де концепти 本音 *honne* (щирість) і 建前 *tatemaе* (соціальна маска) визначають вибір мовних засобів. Таким чином, створення спеціалізованого японського корпусу для ШІ є необхідним для точного розпізнавання емоцій із урахуванням соціокультурних норм.

Об’єкт дослідження – мовні засоби вираження емоцій у японській мові, їхні лінгвістичні особливості та культурні аспекти використання.

Предмет дослідження – сучасні медіа матеріали, такі як: література, манга, блоги в соціальних мережах, аудіо та аудіовізуальний контент.

У роботі ми використали такі **методи дослідження**: 1) Описовий метод 2) Вибірковий аналіз джерел та їхній контент-аналіз 3) Функціонально-семантичний аналіз 4) Кількісний аналіз 5) Якісний аналіз

Завдання дослідження:

- 1) Визначити основні мовні засоби вираження емоцій у сучасній японській мові.
- 2) Охарактеризувати культурні концепти *honne*, *tatemaе*, *enryo* та *amae*
- 3) Скласти корпус мовних засобів, що відображають емоційні стани у зв’язку з культурними концептами
- 4) Встановити відповідність між типами емоцій (за Плутчиком) і мовними засобами їх вираження у різних типах дискурсу.
- 5) Здійснити кількісний аналіз уживаних засобів і визначити найчастотніші форми вираження емоцій.

6) Узагальнити результати з урахуванням культурної специфіки японського суспільства

РОЗДІЛ 1. Теоретичні застави аналізу мовних засобів для вираження емоцій: психологічні, культурні та лінгвістичні аспекти.

У цьому розділі буде розглянуто основні теоретичні засади вивчення емоцій у мовленні, зокрема їхню психологічну природу, типологію, культурну специфіку та мовну категоризацію. Особливу увагу приділено аналізу лінгвістичних підходів до вираження емоцій та впливу культурних чинників на формування емоційного мовлення, що є необхідним підґрунтям для подальшого практичного дослідження мовних засобів у японській мові.

1.1 Поняття емоцій: психологічні, лінгвістичні та культурні аспекти

Емоції, як психофізичне явище, розглядалися теоретично такими дослідниками, як Джеймс Ланге, Кеннон Бард та Пол Екман. Спочатку ми розглянемо термін «Емоції» саме за визначенням доктора психологічних наук П. Екман. Він пояснює концепцію емоцій таким чином: **Емоції** – це процес, особливий вид автоматичної оцінки *під впливом нашого еволюційного та особистого минулого*, коли ми відчуваємо, що відбувається щось важливе для нашого добробуту, і набір психологічних змін та емоційної поведінки починає справлятися з цією ситуацією.

Наші емоції не лише переживаються, але й усвідомлюються та вербалізуються у формі почуттів, настроїв і висловлювань. Як зазначає дослідниця Н. Костевич, у сучасній психології досі не існує усталеної універсальної класифікації людських емоцій, оскільки вони надзвичайно численні, відрізняються за ступенем інтенсивності, а також можуть виникати одночасно або в змішаних формах [Костевич 2014, с. 61]. Саме ця складність і багатовимірність емоцій створює суттєві труднощі для їх чіткого системного опису. У нашому дослідженні, з метою класифікації й узагальнення мовних засобів вираження емоцій, ми використовуємо **модель «колеса емоцій» психолога Роберта Плутчика** [див. додаток 1]. Ця модель розміщує вісім базових емоцій у вигляді пари протилежностей (наприклад, радість — смуток,

страх — гнів), а також враховує їхню різну інтенсивність і можливість комбінацій. Завдяки своїй структурованості та гнучкості, вона дозволяє проводити системний аналіз мовних одиниць, що виражають емоції, зокрема в японській мові.

У нашому дослідженні особлива увага приділяється впливу культурної парадигми на формування унікальних способів мовного вираження емоційних станів. Як визначає антрополог Едуард Тайлор, **культура** — це складне ціле, яке включає знання, вірування, мистецтво, мораль, право, звичаї та інші здатності й навички, що набуваються людиною як членом суспільства [Tylor 1871, с. 14].

За визначенням професорів соціології Джен Е. Стетс і Джонатана Г. Тернера, культура — це система символів, яку люди створюють і використовують для регулювання своєї поведінки та взаємодій. До ключових елементів культури належать ідеології емоцій (тобто уявлення про те, які емоції «доречні» у певних соціальних ситуаціях), запаси емоційного знання (емоційний досвід, що накопичується і використовується під час комунікації), емоційні словники, а також правила переживання й демонстрації почуттів. Ці елементи слугують механізмами, що спрямовують соціальну структуру та когнітивні процеси індивідів [Stets, Turner 2008, с. 33] (тут і далі переклад наш. — Погорелова К.)

Цей зв'язок між мовою, емоціями і культурою ґрунтовно розглядає лінгвістка Анна Вежбицька у своїй роботі «Emotions Across Languages and Cultures» де вона стверджує, що лексична категоризація емоцій відображає не лише універсальні емоційні переживання, а й культурно специфічні моделі осмислення та комунікації емоцій. Сама Вежбицька описує термін «Емоції» як слово, яке посилається на почуття, мислення та тіло людини: «Поняття емоції охоплює не лише відчуття, а й ментальні процеси, а також тілесні реакції. Культура відіграє ключову роль у формуванні як способів мислення, так і способів переживання емоцій» (Тут і далі переклад наш: Погорелова К.). [Вежбицька 1999, с. 5]

У цьому дослідженні ми звертаємо особливу увагу на ключові культурні концепти японського суспільства, які безпосередньо впливають на мовні стратегії вираження емоцій. До таких належать: 本音 (**honne**), 建前 (**tatemaе**), 甘え (**amae**) та 遠慮 (**enryo**).

- 1) **Honne** і **tatemaе** — це базові соціокультурні поняття, які описують розрив між внутрішніми почуттями та зовнішнім висловлюванням. Як зазначає дослідниця Естер Хеслін Паланді [IVICOLL 2020, с 2], **honne** відображає справжні емоції та думки мовця, що зазвичай залишаються прихованими; натомість **tatemaе** — це соціально очікувана маска, що допомагає уникати конфліктів і підтримувати гармонію в спілкуванні. У мовному плані це реалізується через непрямі конструкції, евфемізми, пом'якшення та стилістичне уникнення прямоти.
- 2) **Amae**, поняття, введене психологом Дой Такео у праці *The Anatomy of Dependence* [Doi 1981, с. 11], описує емоційне прагнення бути прийнятим, опікуваним і побаченим. У мовленні це проявляється через фамільярну лексику, прохальні формули з пом'якшенням, використання часток емоційної взаємодії (наприклад, ね, ㇿ), а також дитиноподібний стиль мовлення, що викликає емпатію та поблажливість з боку слухача. **Amae** тісно пов'язане з проявом **honne** у безпечному комунікативному середовищі.
- 3) **Enryo** розглядається як мовна стратегія комунікативної стриманості, що виконує функцію запобігання дискомфорту для співрозмовника [Lebra, 1976, с. 41]. Японський професор соціології Такіта зазначає, що **enryo** реалізується через непряму відмову (наприклад, *sore wa chotto*), зумисну нечіткість вислову, семантичне узгодження з позицією співрозмовника, а також уникнення категоричних суджень [Takita 2010, с. 189]. На лінгвістичному рівні це виявляється у виборі граматичних форм, які знижують ілокутивну силу висловлювання, що дозволяє зберігати соціальну гармонію.

Таким чином, аналіз цих концептів дає змогу простежити як культура формує специфічні лінгвістичні механізми вираження емоцій, зокрема: приглушення гніву, демонстрацію прихильності, непрямую критику чи вияв емпатії. Усі вони ґрунтуються не лише на вербальному кодї, а й на усталених культурних моделях поведінки, які є невід’ємною частиною мовної взаємодії.

1. 2. Мовні рівні реалізації емоційного значення

Емоції у мовленні реалізуються через різні рівні мовної організації, що включають **лексичні** та **граматичні** засоби. Кожен із цих рівнів виконує специфічну роль у процесі емоційної експресії: від вибору емоційно забарвленої лексики до інтонаційних та невербальних маркерів, що підсилюють або модифікують емоційне забарвлення висловлювання. Вивчення лінгвістичних механізмів вираження емоцій дозволяє не лише систематизувати мовні засоби за їх структурними особливостями, а й глибше зрозуміти прагматичну функцію емоцій у комунікації. Для глибшого розуміння цих процесів доцільно звернутися до емотіології — дисципліни, що досліджує мовні механізми вираження емоцій.

Емотіологія розглядається як наука, що аналізує вербалізацію, прояв і передачу емоційних станів. Її теоретичні положення вказують на тісний зв’язок між емоціями та когнітивними процесами: мислення формує емоційні реакції, які, у свою чергу, впливають на мислення. Швейцарський лінгвіст Шарль Баллі стверджував, що кожен мовний знак несе основне значення, яке доповнюється асоціативними відтінками, пов’язаними з попереднім досвідом використання цього знака. Сучасні дослідники називають ці відтінки «конотаціями», відмежовуючи їх від денотативного значення [Баллі, с. 45]. *Баллі також підкреслював, що емоційна складова відіграє провідну роль у мовній комунікації* [Баллі, с. 134].

Тобто слід зауважити, що в залежності від контексту сприйняття однієї й тієї самої мовної одиниці може набувати різного емоційного забарвлення.

Наприклад, у японській мові кінцева частка *ね ne* у реченні *きれいね kirei ne* («Гарно, правда?») у неформальному контексті (*honne*) може виражати радість чи прагнення до згоди, створюючи позитивну конотацію близькості зі співрозмовником. Натомість у формальному контексті (*tatemaе*), наприклад, у реченні *よろしいですね yoroshii desu ne* («Це підходить, чи не так?»), та ж частка *ね ne* набуває конотації ввічливості чи підтвердження, що відповідає соціальній гармонії. Таким чином, конотації лексичних і граматичних одиниць у японській мові значною мірою залежать від культурного контексту та прагматичних стратегій, таких як *enryo* чи *tatemaе*, що впливають на інтерпретацію емоційного значення.

1.2.1 Емоційно–забарвлена лексика

До емоційно забарвленої лексики належать слова, які виражають почуття та емоції. Вона включає прикметники, дієслова та іменники із позитивним або негативним емоційним забарвленням.

У японській мові приклади такої лексики включають:

- *かわいい kawaii* — милий (позитивне забарвлення),
- *いやだ iyada* — неприємний, небажаний (негативне забарвлення),
- *うれしい ureshii* — радісний,
- *悲しい kanashii* — сумний.

За поясненням мовознавці Кузенко Г. М., окрему категорію становлять лексичні одиниці, які виникли як експресивно–емоційні варіанти вже наявних у мові нейтральних номінацій. Таким чином, певні слова у відповідному контексті можуть замінятися іншими, яким властиве експресивно–синонімічне значення [Кузенко 2000, с. 80].

Наприклад:

Таблиця 1.2.1.

Нейтральне слово	Емоційне/експресивне	Коментар щодо вживання
お母さん <i>okaasan</i>	ママ <i>tama</i>	Дитяче або ласкаве звертання

お父さん <i>otousan</i>	パパ <i>papa</i>	Дитяче або ласкаве звертання
犬 <i>inu</i>	ワンちゃん <i>wan-chan</i>	Песик
猫 <i>neko</i>	にゃんこ <i>nyanko</i>	Котик
小さい子供 <i>chiisai kodomo</i>	小っちゃい子供 <i>chicchai kodomo</i>	Малеча, малюк

ПРИКЛАДИ ЕМОЦІЙНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ

Продовження табл. 1.2.1.

Також як в українській, так і в японській мові ми можемо спостерігати існування емоційно забарвлених форм лексики, що створюються шляхом морфологічної або лексико–прагматичної трансформації. Попри те, що в японській мові суфікси на зразок *-ちゃん* не є частиною флективної морфології в класичному розумінні, вони виконують значну лексико–морфологічну й прагматичну функцію. Подібно до зменшувальних суфіксів в українській мові (наприклад, кіт – киця), суфікс *-ちゃん* утворює емоційно марковану форму іменника, що виражає ніжність, пестливість або близькість у стосунках. Таким чином, *-ちゃん* можна розглядати як своєрідний морфологічний інструмент емоційної експресії, що поєднує лексичний рівень значення з прагматичним — тобто впливом на інтерпретацію мовленнєвої ситуації та міжособистісну взаємодію.

Таблиця 1.2.2.

Нейтральна форма	Емоційно забарвлена форма
犬 <i>inu</i>	犬ちゃん <i>inu-chan</i>
猫 <i>neko</i>	猫ちゃん <i>neko-chan</i>
お母さん <i>okaasan</i>	おかあちゃん <i>okaachan</i>
お父さん <i>otousan</i>	おとうちゃん <i>otouchan</i>

ПРИКЛАДИ ПОЗИТИВНОЇ ЕМОЦІЙНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ ЗА ДОПОМОГОЮ СУФІКСА *-ちゃん*

У свою чергу **негативно–забарвлена** лексика характерна словами, які виражають почуття роздратування, огиди, осуду або інших негативних емоцій мовця.

Таблиця 1.2.3.

Слово	Переклад
馬鹿 <i>baka</i>	дурень, ідіот
阿呆 <i>aho</i>	дурний, недолугий
役立たず <i>yakutatazu</i>	нікчема, безкорисний
腰抜け <i>koshinuke</i>	боягуз
くず <i>kuzu</i>	покидьок, нікчемна людина
ごみ <i>gomi</i>	сміття (у переносному значенні — про людину)
たわけ <i>tawake</i>	дурень, ідіот (архаїчніше забарвлення)
三下 <i>sanshita</i>	дрібна сошка, низькопробна людина

ПРИКЛАДИ НЕГАТИВНОЇ ЕМОЦІЙНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ: ЛАЙКА

Продовження табл. 1.2.3.

У реальному мовленні така лексика може набувати різного ступеня емоційної сили залежно від контексту ситуації, соціальних ролей мовців та мовного оформлення вислову. Наприклад, слово *ばか* може вживатися як у грубій формі осуду, так і з м'яким або навіть жартівливим відтінком — зокрема у неформальному спілкуванні. Це демонструє, що емоційне забарвлення лексики не є фіксованим, а формується у взаємодії з іншими параметрами мовлення, включаючи вибір слів, граматичні засоби пом'якшення, а також інтонаційну подачу.

Невід'ємною частиною емоційно забарвленої лексики в японській мові є **ономатопеї** — слова, що відтворюють або імітують звуки й стани за допомогою фонетичних засобів. У широкому розумінні ономатопея — це звуконаслідування природного або внутрішнього світу засобами конкретної мови.

У монографії «*Ономатопеїчна система сучасної японської мови*» О. Кобелянська подає таке уточнене трактування: **ономатопея** — це мовне явище, а ономатопеїчна лексика — це його безпосередня реалізація у мові, що відображає як зовнішні звуки, так і *внутрішні стани, почуття, настрої мовця* [Кобелянська 2017, с. 11].

Особливість японських ономапопей полягає в їх емоційній та семантичній насиченості, що дає змогу передати нюанси внутрішнього стану з високою точністю, навіть без явного опису емоції.

Наприклад [Satoru Akotsu 1994]:

- ワクワク — передає стан радісного очікування або хвилювання
- イライラ — емоційне напруження, дратівливість
- ニコニコ — доброзичлива усмішка, задоволення
- しくしく — тихий плач, емоційна вразливість

У масовій культурі (манга, аніме, реклама, блоги) ономапопеї є часто вживаними лексемами, які слугують візуальними й звуковими маркерами емоцій, дозволяючи мовцю (або автору тексту) точніше інтерпретувати внутрішній стан персонажа чи комунікативну ситуацію.

Наступним важливим пунктом емоційно — забарвленої лексики виступають **фразеологізми**. До фразеологізмів належать сталі вирази, які виступають у мовленні як готові одиниці зі сталим значенням [Курбатова 2023, с. 12]. У японській мові фразеологізми активно використовуються для вираження внутрішніх емоційних станів — таких як здивування, радість, гнів, зневага. Їхня образність базується на тілесних, зорових або поведінкових метафорах, які легко інтерпретуються в межах культурного контексту. Приклади таких виразів:

- 「目を見張る」 *me o miharu* — «розширити очі» — виражати здивування;
- 「頬を細くする」 *hō o hosoku suru* — буквально «звужити щоки» — виражати радість, усміхненість;
- 「角を立てる」 *kado o tateru* — «підіймати роги» — виявляти гнів або провокувати конфлікт;
- 「白い目で見る」 *shiroi me de miru* — «дивитися білими очима» — дивитися з презирством або осудом.

Фразеологізми передають емоційні стани опосередковано, через метафоричну образність, і дозволяють мовцеві не лише описати емоцію, а й передати її інтенсивність або соціальну спрямованість [楠見, 米田 2007, с. 62-63].

Вигуки — це лексеми або словоформи, які безпосередньо виражають емоції, реакції або волевиявлення мовця і не залежать від граматичних зв'язків із іншими частинами речення. Вони є універсальним явищем для багатьох мов, однак у японській мові вигуки посідають особливе місце, адже активно вживаються як самостійні репліки, так і як частина діалогічних або монологічних висловлювань.

У лінгвістичному сенсі вигуки мають високу ступінь емоційної насиченості та виконують функцію емоційного маркера в комунікативному акті. Вони не просто передають зміст, а сигналізують про внутрішній стан мовця, залучення до діалогу, здивування, обурення, розгубленість тощо.

Таблиця 1.2.4.

Вигук	Значення	Емоційна функція
あっ <i>a</i>	Ах!	раптова реакція, здивування, тривога
うわっ <i>uwa</i>	Ух!	переляк, відраза, несподіванка
えっ? <i>e</i>	Що?	нерозуміння, здивування
おおっ <i>oo</i>	Ого!	подив, захоплення
はっ? <i>ha</i>	Що ти сказав?	обурення, агресивна реакція
ふう <i>fuu</i>	Уф...	полегшення, втома

ПРИКЛАДИ ВИГУКІВ [Wasabi Japanese, 2025]

Наведені лексичні функціонують як лінгвістичний маркер емоцій і водночас як індикатор культурного контексту, в якому формуються й виражаються ці емоції. Тому аналіз лексичних засобів дозволяє не лише описати мовні механізми передачі емоцій, а й виявити культурну специфіку їх реалізації в сучасному японському мовленні.

1.2.2. Граматичні засоби для передачі емоційних станів

Граматичні конструкції теж надають нам можливість декодувати емоційний стан мовця: у японській мові граматичні структури слугують маркерами ставлення, ввічливості, модальності.

1) Модальність як засіб емоційного ставлення

Модальність у японській мові є однією з ключових граматичних категорій, що передає суб'єктивне ставлення мовця до змісту висловлювання, а також емоційний відтінок оцінки ситуації. [Букрієнко, Комісаров 2023, с. 71]

У японській мові існують як лексичні, так і граматичні маркери модальності, що дозволяють передати емоційне ставлення до подій, співрозмовника чи власного висловлювання. Зокрема, багато модальних конструкцій функціонують як емотивні, тобто передають емоційні стани — нерішучість, співчуття, здивування, іронію, занепокоєння тощо.

Таблиця 1.2.5.

№	Граматична конструкція	Значення / модальність	Емоційний ефект
1	～かもしれない <i>kamoshirenai</i>	ймовірність, невпевненість	занепокоєння, сумнів
2	～かねない <i>kanenai</i>	потенційно негативний результат	тривога, недовіра
3	～とは限らない <i>to wa kagirana</i>	заперечення очікуваності	обережність, об'єктивність
4	～に違いない <i>ni chigainai</i>	впевненість, суб'єктивне судження	переконаність, обурення
5	～に決まっている <i>ni kimatteiru</i>	категоричне твердження	впевненість, роздратування
6	～てしまう <i>teshimau</i>	прикрій результат, жаль	прикрість, фрустрація
7	～のに <i>noni</i>	контраст очікування / реальності	образа, розчарування
8	～だろう / でしょう <i>daroo/deshoo</i>	м'яке припущення	делікатність, дистанція

ПРИКЛАДИ МОДАЛЬНОСТІ

Слід зауважити, що у нашій роботі в частині аналітичного розподілу емоційних станів та мовних засобів використаних для їхнього вираження, до модальності ми віднесли як первинні вирази модальності (*だろう daroo*, *まい mai*), так і вторинні (*ようだ yoo da*, *まい mai*). Це узагальнення було зроблено з метою спрощення класифікації емоційних станів, оскільки як *первинні*, так і *вторинні* модальні форми виражають суб'єктивне ставлення мовця, що має емоційне забарвлення.

Для обґрунтування такого підходу звернемося до теоретичних праць. Лінгвіст Нітта Йошіо класифікує вирази психічного ставлення, що стосуються моменту висловлювання, як «справжню модальність» (だろ *daroo*, まい *mai*), а форми, які можуть виражати минулі стани чи відхилятися від цього, як «псевдомодальність» (ようだ *yoo da*, たい *tai*) [仁田 1991]. Інший японський лінгвіст Масуока Такаші поділяє модальність на первинну (ね *ne*, よ *yo*, だろ *daroo*), що відображає судження мовця на момент висловлювання, та вторинну (たい *tai*, らしい *rashii*), яка може мати об'єктивне чи минуле значення [益岡 1991, с].

У дослідженні, яке базувалось на працях японських лінгвістів (Нітті Йошіо, Щіракави Хіраюкі, Іорі Ісао тощо), Михайлюк Г. В. [Михайлюк 2019, с. 16] зазначено, що модальність у японській мові виконує низку функцій, зокрема:

- вираження наміру виконання дії;
- вираження бажання виконання дії.

На основі цих теоретичних підстав, ми можемо включити たい *tai* до модальних засобів, адже воно передає емоційний стан мовця.

2) Кінцеві частки як маркери емоцій та ставлення

У японській мові кінцеві частки є важливим граматичним інструментом для вираження емоційного ставлення мовця до ситуації, до адресата або до власного висловлювання. Частки не змінюють змісту фрази на рівні фактології, але додають суб'єктивності, емоційного забарвлення або прагматичного нюансу.

Таблиця 1.2.6.

Частка	Функція	Емоційний ефект
よ <i>yo</i>	Підсилення ствердження, акцентування	Категоричність, емоційна впевненість
ね <i>ne</i>	Пошук підтвердження, залучення	М'якість, тепло, згода
な <i>na</i>	Внутрішнє підкреслення, часто в чоловічій мові	Самозвернення, підсилення інтонації
わ <i>wa</i>	М'яка емоційність, часто в жіночій мові	Делікатність, емоційне підкреслення

ぞ zo	Різке підсилення, грубуватий стиль	Впевненість, домінування (чоловіче)
ぜ ze	Інтенсивність, менш офіційно, розкутість	Близькість, фамільярність

ПРИКЛАДИ ЧАСТОК

Продовження табл. 1.2.6.

Частки часто сигналізують про емоційний намір мовця — залучити співрозмовника, поділитися враженням, підкреслити впевненість або навпаки — пом'якшити фразу, зробити її делікатнішою.

3) Граматичні конструкції ввічливості як засіб соціально–емоційної регуляції

Ступінь формальності у японській мові виконує не лише соціальну, а й емоційну функцію. Вибір мовцем того чи іншого граматичного рівня часто слугує засобом регулювання емоційної дистанції: підкреслює ввічливість, наближеність, напруження або навпаки — відкритість.

Як зазначає лінгвіст М. Шібатані, формальність мовлення залежить від статусу співрозмовника, теми розмови, присутності сторонніх осіб тощо. Так, офіційні конструкції сигналізують стриманість і контроль, тоді як неформальні — безпосередність і емоційну відкритість [Shibatani 1990, с. 374].

Особливо важливим є спостереження соціологині С. Іде, яка підкреслює, що мовці свідомо маніпулюють ввічливістю, щоб передати своє емоційне ставлення. Так, відчуваючи психологічне напруження, мовець переходить із нейтрального стилю до більш ввічливого, аби позначити дистанцію: «Коли мовець відчуває певну напругу по відношенню до друга, він переходить від звичайних простих форм до ввічливих» [Ide 1982, с 366] . Навпаки, перехід до фамільярного стилю вказує на довіру, симпатію, близькість. Таким чином, граматичні конструкції ввічливості в японській мові виконують функцію соціально–емоційної регуляції, слугуючи інструментом вербального кодування емоційного тону висловлювання.

Висновки до 1 розділу

У першій частині роботи було розглянуто теоретичні засади аналізу мовних засобів вираження емоцій у японській мові. Аналіз психологічних, лінгвістичних і культурних аспектів поняття емоцій (підрозділ 1.1) засвідчив, що емоції — це не лише внутрішній стан, а й соціально зумовлений феномен, тісно пов'язаний із нормами мовленнєвої поведінки. Японська культура, що віддає перевагу гармонії, контекстуальності та непрямому висловленню, сформувала власну систему емотивних стратегій у мові.

У підрозділі 1.2 було проаналізовано мовні рівні реалізації емоцій — лексичний та граматичний та модально–прагматичний. Японська мова забезпечує широкі можливості для тонкої емоційної експресії завдяки багатству емотивних лексем, гнучкій системі кейго, варіативності модальних форм та використанню часток. **Особливістю японського емоційного висловлення є його непрямість, контекстуальність і соціальна зумовленість.**

РОЗДІЛ 2. Мовна реалізація емоційно–культурних концептів у японській мові

У цьому розділі дослідження зосереджено на аналізі медіаресурсів, які чітко відображають культурну парадигму японського мовлення, з метою формування корпусу лінгвістичних засобів, використаних для передачі емоційних станів.

У центрі нашого аналізу — вивчення того, які мовні засоби застосовуються для вираження емоцій у межах трьох ключових культурних концептів: *amae*, *enryo* та *honne/tatemaе*. Ці концепти не лише регулюють міжособистісні стосунки — вони глибоко впливають на мовленнєву поведінку, особливо в емоційно насичених ситуаціях. У межах аналізу ми простежимо, **як саме ці концепти реалізуються на лінгвістичному рівні** — через конкретні лексичні одиниці, граматичні конструкції, частки, ономотопеї тощо. Таким чином, робота спрямована на виявлення системного зв'язку між культурним фоном, емоційним станом та мовним вираженням у сучасному японському дискурсі.

2.1. Методологія аналізу: емоції, мовні засоби та культурні концепти

Для аналізу мовних засобів вираження емоцій у японському дискурсі ключовим є врахування етнокультурної природи емоційних концептів, таких як *honne*, *tatemaе*, *enryo* та *amae*. Як зазначає дослідниця Барнякова в статті «Визначення поняття «емоційний концепт» у сучасній лінгвістиці», вербалізовані концепти емоцій є етнокультурно обумовленими [Барнякова 2023, с. 26], оскільки вони поєднують термінологічну основу з культурними цінностями, заміщаючи емоційні стани в комунікації. Ці концепти визначають вибір мовних засобів (лексики, граматики) і **впливають на інтерпретацію емоцій залежно від контексту**.

Класифікація виразів за емоціями ґрунтується на їхніх конотаціях, що формуються культурними концептами та дискурсивним контекстом. Наприклад, фраза 遠慮しないで *enryoshinaide* («Не соромся») у неформальному контексті

(*honne*) виражає дружню підтримку (емоція: довіра), тоді як *ご遠慮させていただけます* *goenryo sasete itadakimasu* у формальному контексті (*tatemaе*) передає стриманість (емоція: визнання). Використовуючи описовий і якісний методи, ми аналізуємо лексичні (ономатопеї, фразеологізми) та граматичні (кінцеві частки, модальність) засоби, зіставляючи їх із моделлю Плутчика та японськими культурними концептами, що дозволяє точно визначити емоційне забарвлення виразів.

Аналіз проводиться на прикладах, відібраних з **медіаконтенту (аніме, соціальних мереж, відео, діалогів з повсякденного спілкування)**, де культурні концепти проявляються через конкретні мовні одиниці.

Кроки аналізу:

1. Вибір фрагменту

- Фрагменти беруться з різних типів джерел: аніме, соціальних мереж (X, Instagram), манги, діалогів усного мовлення.
- Добір здійснюється за принципом наявності емоційно забарвлених висловлювань із вираженими рисами культурного концепту.

2. Структурований розбір кожного прикладу включає:

Таблиця 2.1.1

Етап	Зміст
Оригінальний фрагмент	Репліка японською мовою
Переклад українською	Дослівний або адаптований переклад
Емоція (за моделлю Плутчика)	Визначення емоції, яка превалує
Мовні засоби	– Граматичні конструкції (напр. <i>～てもいい</i> , частки <i>ね</i> , <i>よ</i> , <i>かな</i> тощо) – Лексичні одиниці (ономатопеї, дитяча лексика, фразеологізми тощо)
Культурна концепція	Визначення, який концепт (<i>amae</i> , <i>enryo</i> , <i>honne/tatemaе</i>) лежить в основі комунікативної стратегії

Метод аналізу

А також коментар щодо емоцій виражених у прикладах та якими мовними засобами передаються

2.2. Мовна реалізація культурних концептів у сучасному дискурсі

Першими ми розглянемо приклади з соціальної мережі X та пісні, де знаходять своє відображення дві концепції: **amae** та **honne**

1) Приклади *amae* та *honne*

Приклад 1. (Соціальні мережі)

1. Джерело

X (Twitter), @jewel_cafe, 19.04.2024

2. Оригінальний текст

わがまま言ってもいい??！ぼくのことほめほめなでなでしてほしいな

3. Переклад українською

Можна трохи покапризувати?? Хочу, щоб мене похвалили та погладдили

4. Лексичні засоби

— ほめほめ *homehome* — емоційно забарвлена форма, яка походить від ほめてほしい і стилізована під дитячу мову.

— なでなで *nadenade* — ономатопея (означає погладжування), очікування турботи

5. Граматичні засоби

— ～してほしい *tehoshii* — граматична конструкція бажання, очікування

— な *na* — Самозвернення, підсилення інтонації та натяку. У контексті працює в фразі ほめほめなでなでしてほしいな, що загалом передає очікування

— 普通形 — розмовна форма (вказує на довіру, неофіційність)

6. Емоція

— Очікування

7. Культурна концепція

— Amae — залежність і очікування на схвалення та турботу

— Honne — пряме вираження справжнього бажання

Приклад 2. (Соціальні мережі)

1. Джерело

X (Twitter), @kurinon, 03.05.2025

2. Оригінальний текст

つついいろいろやってもらえちゃうから甘えちゃう。今回はもう帰ってきちゃったから、もう実家が恋しい。素敵な休日を

3. Переклад українською

Я так звикла, коли за мене все роблять, що стала розпещеною.

Цього разу я вже повернулася додому, і вже сумую за рідними.

Гарних вихідних

4. Лексичні засоби

— 恋しい *kanashii*– туга, емоційно забарвлена лексика

5. Граматичні засоби

— модальна частина ~ちゃう у реченні створює загальний емоційний тон:

— 1. やってもらえちゃう *yatte moraechau* – конструкція, яка перекладається «отримати, щоб хтось щось зробив для мене». Тут ちゃう означає "несподівано отримувати щось" і відображає радість від отриманої турботи, але з легким почуттям провини.

2. 甘えちゃう *amaechau* – ちゃう показує, що дія відбувається природньо, без контролю.

3. 帰ってきちゃった *kaettekichatta* – тут *ちやう* виражає жаль або розчарування від того, що дія вже завершилася назавжди. Емоційно передає стан жалю.

Загальний емоційний тон: піднесення від турботи, змішана з тугою по дому.

— розмовна мова (скорочені форми)

6. Емоція

Туга по дому і періодом, який завершився, змішаний з емоцією **піднесення** та **радості** від прийнятої турботи

7. Культурна концепція

— **Amae** – фаміл'ярна форма та дитяча форма висловлення

— **Nonne** – безпосереднє, емоційне самовираження

Приклад 3. (Пісня)

У цьому прикладі ми розглянемо уривок з пісні. Текст демонструє певну **агресію, осуд, та вимогу** уваги від іншої людини, через конфліктну поведінку. Цей приклад продемонструє нам один з проявів *amae*, який виявляється у емоційній поведінці японських дівчат, які часто люблять капризувати, поводяться як розпещені діти [Бондар, Бондаренко 2012, с. 525].

1. Джерело

田村芽実「無形有形」(Tamura Meimi – *Mukei Yukei*), рядки з основного куплету

2. Оригінальний текст

ねえ、カバン重たい

あなたが持ってよ歩くの早い

ワタシに合わせるべきなんで先に行くの？

レディーファストでしょ？この服超可愛い！

買ってくれる？お腹空いた

なにか食べたいなんでもいいわ
でもラーメンは食べたくない
お寿司も飽きた焼肉は昨日食べたし
ピザは胃が持たれちゃうどっちかっていうと馬刺しが食べたい
でもなんでもいいからあなたが決めて大人扱いしてよ
子供みたいに可愛がってワタシのことわがままだっているの？
そんなの勝手に決めつけないでよ！あなた嫌い！

3. Переклад українською

Ей, сумка важка, ти її понесеш?
Ти йдеш швидко, чому ти йдеш попереду, ти ж повинен пристосовуватися до мене?
Леді вперед, чи не так?
Це вбрання таке миле! Ти мені його купиш?
Я голодна, хочу щось поїсти, все одно, але рамен я не хочу, суші мені набридли,
Вчора я їла які-ніку, а від піци важко у шлунку.
Якщо вже вибирати, то я хочу поїсти сашімі з конини
Але що б ти не вирішив,
Поводься зі мною як з дорослою!
Люби мене, як дитину.
Ти називаєш мене егоїсткою?
Не вирішуй за мене! Я тебе ненавиджу!

4. Лексичні засоби

- *ねえ ne* – звертання з претензійним, капризним тоном, вираження незадоволення та привертання уваги
- Питання – «*買ってくれる？*» *katte kureru* (Купиш мені?) демонструє емоцію очікування дії від іншої людини.

— あなた嫌い *anata kirai* – злість, вираз **злості** та **досади**

5. Граматичні засоби

— ～ないでよ *naide yo* – модальність заборони із часткою よ *yo*, що виражає емоційне наполягання та **агресію** у контексті

— でしょ? *desho* — риторичні питання з претензією, **очікування** дії від співрозмовника через натяк

— の? *no* — запитання, яке виражає претензію та докір, що ми можемо інтерпретувати як вираження пасивної **агресії**

— ～たい *tai* - демонстрація бажання, також пов'язане з **очікуванням**

— ～たくない *takunai* – небажання, яке виражає **очікування** розуміння натяку від партнера

— розмовна форма дієслів і звертань (ねえ , あなた) (*ne, anata*) створює невимушений, але емоційно насичений тон, що дозволяє виражати гнів, прохання чи навіть легке презирство.

6. Емоція

Таким чином, проходячи через культурну парадигму, виділені мовні засоби в основному передають саме **очікування** турботи від співрозмовника, через капризи, прояв **досади** та награну **агресію**

7. Культурна концепція

— Атае — повна реалізація залежності, бажання бути розбалованою. Мовець очікує, що співрозмовник виконає її бажання.

— Ноппе — безпосереднє вираження справжніх емоцій, емоційна відвертість.

Аналіз трьох наведених прикладів дозволяє чітко окреслити лінгвістичну реалізацію культурного концепту атае як моделі поведінки, що базується на очікуванні турботи, або радості від вже отриманої турботи. У мовному плані це виражається через пестливу лексику, оноματοпеї (наприклад, なでなで, ついつい), граматичні конструкції бажання (～てほしい), емотивні частки (～よ, な) та

розмовну форму (普通形), що сигналізує близькість або інтимність стосунків. Часто така мова стилізована під інфантильний або капризний стиль, що посилює вираження залежності. З пісні Tamura Meimi – *Mukei Yukei* ми змогли виокремити більш негативно забарвлені мовні засоби: ~ないでよ *naide yo*, ~たくない *takunai*.

Водночас, у всіх прикладах простежується також *honpe* — щире, емоційно відкрите самовираження. У відсутності стримування, емоції передаються безпосередньо, незалежно від соціальної доречності. Таким чином, *amae* і *honpe* виступають у тандемі, формуючи комунікативну модель, у якій залежність від іншого узгоджується з емоційною чесністю.

2) Приклади *enryo*

Наступним ми розглянемо приклади *enryo* із наукової статті та відео з Youtube

Приклад 1. (Діалог)

1. Джерело

Стаття: перегляд поняття негативної ввічливості: «*enryo*» в Японії (Тут і далі переклад наш: Погорелова К.) [Takita, F, с. 192]

2. Оригінальний текст

野村：岡野さん。今夜ご飯どっかでご一緒しませんか？

岡野：いやいや、今夜はご遠慮しときます。（笑いながら）

野村：いや、そんな遠慮しないでくださいよ。

岡野：いや、ほんと今日は家族との約束があるので遠慮させていただきます。

野村：ああ、そうですか。それじゃあ、また次回にぜひ。

3. Переклад українською

Номура: Пане Окано, може, повечеряємо разом десь сьогодні?

Окано: Та ні, сьогодні я, мабуть, утримаюсь (усміхаючись).

Номура: Та не варто стримуватись!

Окано: Справді, я домовився із родиною, тож краще утримаюсь.

Номура: А, розумію. Тоді іншим разом, обов'язково.

4. Лексичні засоби

— ご遠慮しときます *goenryoshitokimasu* – ввічлива фраза для м'якої відмови, **підпорядкування**

— 遠慮させていただきます – використання кейго, **визнання** співрозмовника та **підпорядкування**

— いやいや – **вагання через вигук**, пом'якшення відмови

— また次回にぜひ – сталий вираз; доброзичлива реакція на відмову, сигналізує про **визнання**

5. Граматичні засоби

— ～させていただきます – граматична конструкція самозниження та стриманності, свідчить про емоцію **підпорядкування**

6. Емоція

Фігурування в діалозі концепції *enryo* створює такий емоційний фон: **підпорядкування** та **визнання** через запрошення, непрямую відмову та загальну ввічливість.

7. Культурна концепція

— **Enryo** – стриманість і уникання нав'язування;

— **Tatemaie** – використання соціально прийнятих формул для приховування справжнього стану

Діалог є прикладом японського повсякденного спілкування, де ввічливість, стриманість і гармонія є центром взаємодії. Емоції **визнання** та **підпорядкування** виражені стримано, відповідно до концепцій **enryo** та **tatemaie**. Також слід зауважити, що за приміткою автора статті, відмова за формою «遠慮

させていただきます» сигналізує не лише про вираження поваги до простору пана Номури, а й для підкреслює побоювання Окано нав'язатися.

Приклад 2 (аудіо-візуальний контент)

Наступним ми проаналізуємо відео, в якому пояснюється притаманна Кіото культура непрямого прояву дружності та визнання через запрошення продовжити певну дію:

1. Джерело

YouTube, відео: 「前編・京都人の遠回しの会話術」, 2023

2. Оригінальний текст

A: その後食事でも

B: 来る前に駅そば寄ってしまいました

A: 時間ないの? いきましょうよ

3. Переклад українською

A: Можливо, поїмо після цього?

B: Я вже перекусив собою на станції...

A: В тебе що, часу немає? Ну пішли!

4. Лексичні засоби

Відсутні

5. Граматичні засоби

— ~でも demo — частка, що виражає пом'якшену пропозицію. У контексті вказує на **визнання** та **довіру** до співрозмовника.

— ~てしまいました shiteshimaimashite — модальна конструкція, що вказує на прикрість, але у контексті також стає проявом **підпорядкування**.

— の ? no — перепитування з використанням частки виражає **певне очікування**

6. Емоція

— Визнання та довіра (Мовець А)

— Підпорядкування (Мовець Б)

7. Культурна концепція

— **Tatemaе** — запрошення як *соціальний ритуал*, а не як буквальна дія

— **Enryo** — непряма відмова

Діалог ілюструє типову японську мовну ввічливість і високий контекст комунікації, характерний для японської мови. Відомий американський антрополог і соціолог Едвард Холл зазначав, що результативність комунікації залежить від ступеня інформованості учасників, зумовленого щільністю соціальних зв'язків і швидкістю обміну інформацією в спільноті [Hall 1976, с. 101]. У висококонтекстній японській культурі мовець А, пропонуючи вечерю разом, не очікує згоди, а використовує запрошення як жест дружності та поваги до мовця Б, що відповідає концепту *tatemaе* (соціальна маска). Мовець Б, інтерпретуючи неявний намір, відхиляє запрошення, уникаючи прямої відмови, наприклад, через ввічливу конструкцію *ご遠慮させていただきます goenryo sasete itadakimasu* (стримана відмова), що відображає *enryo*. Цей вибір мовного засобу передає емоцію підпорядкування за Плутчиком, спрямовану на збереження соціальної гармонії. Якби мовець Б прийняв запрошення, це могло б сприйнятися мовцем А як нездатність зчитувати ситуацію або навіть грубість, порушуючи норми *enryo*. Таким чином, мовні засоби ввічливості, підкріплені висококонтекстною комунікацією, визначають емоційне забарвлення та культурну специфіку діалогу.

3) Приклад *honpe*

У цьому ж відео ми також спостерігаємо за діалогом двох жінок, які обговорюють ситуацію, в якій одна з них прийняла таке запрошення. Ми розглянемо цей діалог комплексно: 1) аналіз описаної в діалозі ситуації 2) взаємодії жінок у діалозі

1. Джерело

YouTube: 「前編・京都人の遠回しの会話術」

2. Оригінальний текст

А)京都で打ち合わせがありまして、1時間ぐらい喋った後何です。お茶でも飲んで行きます？って言われた。まあまあまあ、飲むかしらと思っ
て。。。

Б)お茶を飲んだの？

А)飲みました

Б)勧められて？

А)勧められて

Б)なぜ？！

А) え！ダメでした？やっぱり

Б) 絶対ダメ！

А) 断らないで飲んだ方が失礼に当たらないかと思ったんですそれは
好意ですから。

Б) それは違うのよ。違うのよ。

А) 違うんですか。

Б) 京都だから。

3. Переклад українською

А: У Кіото в мене була зустріч, і після приблизно години розмови мені
сказали:

«Може, вип'єте чаю?»

Я така: «Ну... можливо, і вип'ю...»

Б: Ти випила чай?

А: Так, випила.

Б: Тобто ти прийняла запрошення?

А: Так, прийняла

Б: Чому?!

A: Е–е! Це було неправильно? Справді?

Б: Абсолютно не можна так робити!

A: Я подумала, що **відмовитись** — це й буде неввічливо, бо ж це прояв доброзичливості...

Б: Ні–ні. Це не так. Це зовсім не так.

A: Справді не так?

Б: Бо це — **Кіото**.

4. Лексичні засоби

— まあまあまあ *таатаатаа* — повтор як вагання та **здум**

— え！ やっぱり *e! yappari* — вираз **здивування**

— 絶対ダメ *zettai dame* — категорична оцінка, емоційно насичена лексика. У контексті відповідає виразу **приголомшення**.

5. Граматичні засоби

— かしらと 思って *kashira to omotte* — м'яке припущення, сумнів та **здум**

— の？ *no* — вираження зацікавлення та **очікування** через перепитування

— のよ *no yo* — жіноча модальна частка, що додає інтонаційної виразності, у контексті є продовженням прояву **приголомшення**

— проста форма, прояв емоційної відкритості у діалозі

5. Емоція

— **Очікування** з боку мовця на відповідь

— **Визнання**

— **Приголомшення**

— **Зацікавлення**

— **Здум**, прояв сумніву

6. Культурна концепція

— **Tatemaе** — запропоноване «чаювання» як соціально прийнятний спосіб завершити зустріч з м'якою формою.

— **Honne** — діалог містить пряме вираження думок та коментар щодо реальних думок Жінки А під час запрошення

Описана у діалозі ситуація демонструє, як порушення культурного очікування (буквальне прийняття натяку) сприймається як помилка. У Кіото запрошення типу 「お茶でも」 слугує **ритуалом прощання** з елементами *tatemaе*. Невміння інтерпретувати та непоміркованість у прийнятті пропозиції (відсутність *enryo*) спричиняє когнітивний дискомфорт у співрозмовниці Б, яка була **приголомшена** та **здивована** ситуацією.

Висновок до розділу 2

У цьому розділі було здійснено поєднаний лінгвокультурний аналіз реалізації культурних концептів *amae*, *enryo* та *honne/tatemaе* через конкретні мовні засоби в сучасному японському дискурсі.

У випадках реалізації *amae* було виявлено переважання позитивних емоцій (довіра, очікування, ніжність), які передаються через інфантильну лексику (наприклад, *ономатопеї* なでなで), емоційно-забарвлену лексику (ほめほめ), пестливі форми (～ちゃん), а також через граматичні конструкції емоційного бажання (～してほしい, ～てもいい?, ～ちゃう) й звичайну (неофіційну) розмовну форму. У більшості випадків це також відображає **honne** — щире й безпосереднє вираження емоцій у довірчому контексті.

Концепти **enryo** та **tatemaе** у наведених прикладах функціонують разом. Для них типовими є **непрямі формули відмови**, ввічливі фрази (また次回にぜひ) вживання **кейго** (～させていただきます), **умовних або поблажливих формулювань**, а також **зниження категоричності** (いやいや). Такі засоби часто маркують емоції **підпорядкування, довіри, очікування та визнання**.

Хоча слід виокремити певне ускладнення у виведенні емоцій в фрагментах, які включають в себе *enryo* та *tatemaе*. Без урахування культурно-зумовленого контексту та загалом ситуації, ми можемо оцінити вирази лише поверхнево, спираючись на їхнє загальноприйняте емоційне значення. Наприклад, якщо у

звичайних умовах модальність てしまふ виражає прикрість, то в enго зумовленому контексті буде переважати саме емоція підпорядкування.

Відповідно до отриманих результатів, ми сформували орієнтовний блок мовних засобів, які часто реалізують певні емоції в межах конкретних культурних концептів. На основі цього у наступному розділі буде здійснено поєднання емоційних висловів із культурними категоріями. Одержані дані також можуть бути використані у подальших дослідженнях або при створенні навчально-методичних матеріалів з японської мови та міжкультурної комунікації.

РОЗДІЛ 3. Лінгвістичний аналіз реалізації емоцій у сучасному японському дискурсі

У цьому розділі здійснюється комплексний аналіз мовної реалізації емоцій у сучасному японському дискурсі з фокусом на взаємодію лексичних, граматичних та культурних чинників. На основі попередньо визначених теоретичних засад (модель емоцій Плутчика, культурні концепти *amae*, *enryo*, *honne/tatemaе*) та виявлених характерних мовних засобів у відношенні до культурних концептів, ми проводимо практичне дослідження, яке поєднує якісний і кількісний підходи.

У першому підрозділі (3.1) було проаналізовано низку автентичних прикладів з аніме, соціальних мереж, телешоу, художньої прози, де чітко простежується емоційне забарвлення висловлювань. Кожен приклад розглядається у зв'язку з визначеними емоціями та формальними мовними маркерами, що сигналізують цю емоцію.

У другому підрозділі (3.2) подано кількісний аналіз використаних мовних засобів на основі аналізів з розділів 2.2. та 3.1. Завдяки цьому розділ дозволяє виявити повторювані патерни та стратегії реалізації емоцій, а також зв'язок між типом емоції та культурною нормою, що стоїть за її вираженням.

Таким чином, розділ 3 виконує функцію емпіричної перевірки висунутих у теоретичних частинах положень та дозволяє краще зрозуміти, як саме в мовленні реалізується японська емоційна модель, тісно пов'язана з культурними настановами і прагматичним контекстом.

3.1. Якісний аналіз вибірково зібраної лексики

Підрозділ 3.1 присвячений глибокому якісному дослідженню конкретних зразків сучасного японського мовлення. У кожному прикладі ми аналізуємо використання мовних засобів, через які передаються емоційні стани із подальшим віднесенням до відповідної емоційної категорії згідно з моделлю Плутчика. Додатково аналізується культурна складова, зокрема наявність або

відсутність концептів *honne*, *tatemaе*, *amae*, *enryo*. Матеріал охоплює різноманітні дискурсивні сфери — від анімаційних фільмів і телепрограм до художньої літератури та соціальних платформ, що дає нам змогу виявити автентичні моделі емоційного спілкування в сучасному японському суспільстві.

Принцип здійснення аналізу:

1. Вибір фрагменту
 - Аналогічний до аналізу в розділі 2.2. вибір фрагментів з різних типів джерел: аніме, соціальних мереж (X, Instagram), манги, діалогів усного мовлення.
 - Добір здійснюється за принципом наявності емоційно забарвлених висловлювань.
2. Структурований розбір кожного прикладу включає:

Таблиця 3.1.1.

Етап	Зміст
Оригінальний фрагмент	Репліка японською мовою
Переклад українською	Дослівний або адаптований переклад
Емоція (за моделлю Плутчика)	Визначення емоції, яка превалює
Мовні засоби	– Граматичні конструкції (напр. <i>～てもいい</i> , частки <i>ね</i> , <i>よ</i> , <i>かな</i> тощо) – Лексичні одиниці (ономатопеї, дитяча лексика, фразеологізми тощо)
Культурна концепція	Визначаємо культурну концепцію лише в тому випадку, коли вона має відображення у фрагменті.

Метод аналізу у розділі 3.1.

Приклад 1. (Аудіо–візуальний контент)

1. Джерело

アニメ「斉木楠雄のΨ難」(Saiki Kusuo no Ψ-nan), S1:E12, сцена 17:26

2. Оригінальний текст

おい、どこ向いてるんだ！質問に答えろ！ここみと2泊3日の旅行に行くのはマジなのかって聞いてんだ！ここみはまだ高2だぞ！
ふざけるな！テメエら全員欠席しろ！

3. Переклад українською

Гей! Куди це ти дивишся?! Відповідай на запитання! Я питаю, ти справді їдеш із Кокомі в поїздку на два дні?! Кокомі ще тільки другокурсниця!

Не жартуй зі мною! Ви, придурки, не смійте там з'явитися!

4. Лексичні засоби

— おい – грубе звертання, виражає **агресію**

— マジ – сленгове "серйозно", підкреслює емоційну напругу, підкреслює **агресивність** висловлення

— テメエ – грубий займенник "ти", виражає роздратування та **презирство**

5. Граматичні засоби

— Наказовий спосіб (імператив): 答えろ, 欠席しろ, – **агресивні** команди, вираз **гніву**

— んだ/てんだ – кінцева частка поєднана з фаміліярним стилем мовлення, підсилюють **агресивний** тон

— だぞ – різке підсилення **агресії**, грубуватий стиль

— ふざける(な) – заборонна частка в грубій формі, прояв **агресії**

6. Емоція

— Агресія, гнів

— Презирство

7. Культурна концепція

У цьому прикладі ми можемо чітко прослідкувати вираження **honne** — мовна поведінка є відкритою, без стримування чи завуальованих фраз.

Приклад 2. (Аудіо–візуальний контент)

Продовженням аналізу аудіовізуального контенту стає японське реаліті шоу, де всі учасники живуть в одному домі та на повсякденній основі стикаються з побутовими ситуаціями, в яких часто домінує емоційна складова. У проаналізованому епізоді конфлікт виникає через те, що кілька учасників без дозволу з'їли дорогий подарунковий стейк ваг'ю, який належав іншому члену гуртожитку.

1. Джерело

Terrace House: Boys & Girls in the City, епізод 22, «Case of the Meat»

2. Оригінальний текст

A: それちょっと。いろいろ言いたいんだけど。物申したいんだけど。

B: あっ、そのことで？

A: そのことで結構物申したい、俺。

B: え、怒ってる？

A: うん、結構怒ってる。どういう経緯でお肉がなくなったのかなと思って。

B: あっ、お肉。自分ちょっと食べました。

B: 昨日みんなで夕飯で食べちゃった。

3. Переклад українською

A: Це трохи... Я хочу багато чого сказати. Хочу висловити свою думку.

B: Ах, з цього приводу?

A: З цього приводу досить хочу висловитися, я.

B: Е, ти сердишся?

A: Так, досить сильно сержуся. Думаю, яким же чином зникло м'ясо.

B: Ах, м'ясо. Я трохи з'їв.

B: Так вийшло, що ми вчора всі разом на вечері з'їли його.

4. Лексичні засоби

У цьому прикладі ми маємо лексичний блок, через який непрямо виражається **гнів** та **досада**:

- いろいろ言いたいんだけど *iroiro itain dakedo* — фраза створює розмитість у вираженні реальних емоції **гніву** та **досади**, як і подальше 物申したい, що виступає як формальне вираження наміру висловитися
- 結構怒ってる *kekko okotteru* — тут висловлювання емоції **досади** набуває відкритого характеру, але з пом'якшенням у вигляді модифікатора 結構.

5. Граматичні засоби

- ~たいんだけど *taindakedo* — граматична комбінація, яка пом'якшує претензію і виражає **досаду**
 - かなと思って *kana to omotte* — граматична конструкція, що демонструє м'яке формулювання підозри або осуду, **задум**
- Зазначені конструкції свідчать про те, що мовець підпорядковується соціальним нормам та співрозмовникам, уникаючи відкритого конфлікту.
- ちゃった – у контексті виражає вибачення/**жаль**

6. Емоція

- Досада — гнів, який було пом'якшено через непрямі конструкції.
- Підпорядкування – непряме вираження почуттів і бажання уникнути конфлікту
- Жаль — емоційно виражений через граматичну складову

7. Культурна концепція

- Tatemaе — зовнішня ввічливість і утримання від різких формулювань, попри внутрішню образу
- Enryo — стриманість у вираженні негативних емоцій, використання евфемізмів замість прямого звинувачення

Приклад 2. (Аудіо–візуальний контент)

1. Джерело

Ouran Host Club, episode 1, 14:15

2. Оригінальний текст

可愛いぞハルヒ そのほにかんだ感じグー！グー！ベリグー！可愛い！

3. Переклад українською

Мила ж ти, Харухі! Це твоє засоромлене вираження Супер! Супер! Дуже супер! Мила!

4. Лексичні засоби

— 可愛い *kawaii* – "милий, симпатичний" – основне слово для вираження захоплення, **радості**.

— グー/ベリグー *guu! beriguu* – емоційно-забарвлена лексика та запозичення англійського слова "good/very good" для підсилення схвалення та прояву **радості**.

5. Граматичні засоби

— ぞ *zo* – чоловіча підсилювальна частка для вираження сильної емоції

— Повторення グー！グー！ *guu! guu!* – для інтенсифікації емоції

6. Емоція

— Радість (основна емоція) з елементами захоплення та схвалення.

7. Культурна концепція

— Ноппе – відверте вираження позитивних емоцій без стримування.
Відсутність енгуо – персонаж не приховує свого захоплення.

Приклад 3. (Аудіовізуальний контент)

У цій сцені сумку головної героїні викинули у фонтан, описаний фрагмент є її звертанням до самої себе у момент, коли вона бачить це.

1. Джерело

Ouran Host Club, episode 1, 15:35

2. Оригінальний текст

あれ？かばんがないん？ あちゃ～ この学園にいじめないと思ってたけど... これはさすがに...

3. Переклад українською

А? Сумки немає Хм? Ой–ой... Думала, що в цій школі немає цькування, але... Це вже занадто...

4. Лексичні засоби

- あれ *are* – вигук здивування при виявленні чогось несподіваного.
- あちゃ～ *acha*– вигук розчарування, **жаль**.
- さすがに *sasugani* – "все ж таки, справді" – підкреслює неоправдані **очікування**, коли щось зайшло занадто далеко.

5. Граматичні засоби

- ～ないと思ってたけど *nai to omottetakedo*– протиставна конструкція, що сигналізує про неоправданність **очікувань**, тому також свідчить про емоцію розчарування, **жалою**.

6. Емоція

- Приголомшення
- Жаль
- Задум

7. Культурна концепція

Цей приклад не можна прямо класифікувати як вираження *honne* у вузькому міжособистісному значенні, оскільки відсутній співрозмовник — тобто ситуація соціальної взаємодії, у якій *honne* набуває сенсу як опозиція до *tatemaе*. Однак, у плані внутрішньої щирості мовця, цей приклад потенційно репрезентує *honne*, тобто справжню, неконтрольовану емоційну реакцію персонажа на ситуацію.

Приклад 4. (Література)

1. Джерело

江國香織『りんご追分』（збірка: 『泳ぐのに、安全でも適切でもありません』 集英社文庫）

2. Оригінальний текст

どうしてだかわからない。あたしの心臓が泣き始めた。号泣、と言ってもいいような泣き方だった。「りんご追分」がしみてしみて、早朝の公園で誰かが練習しているその「りんご追分」に、あたしは全身で捕まってしまった。

3. Переклад українською

Не знаю чому, але моє серце почало плакати. Можна сказати, що воно ревіло. Пісня «Рінго Оіваке» проникла в мою душу, і я була повністю захоплена нею, коли хтось рано вранці в парку репетирував цю пісню

4. Лексичні засоби

— 心臓が泣き始めた *shinzou ga naki hajimeta* — метафора, що передає глибоку емоційну реакцію, журбу.

— 号泣 *gookuui* — емоційно насичене слово, яке означає ридання вголос. Також категоризуємо як прояв журби.

— しみてしみて *shimiteshimite* — повторення дієслова "проникати" — виражає глибину емоційного впливу, що збільшує інтенсивність емоції.

— 全身で捕まって — *zentai de tsukamatte* "повністю була захоплена" — метафора емоційного поглинання, приголомшення.

5. Граматичні засоби

— ってしまった *tteshimatta*— вираження здивування.

6. Емоція

— Журба

— Приголомшення

7. Культурна концепція

Літературні приклади становлять особливий інтерес, оскільки у випадках опису внутрішніх думок персонажа часто неможливо достеменно визначити відповідну культурну концепцію. По-перше, вербалізація таких думок у реальній комунікації могла б відбуватися не лише в «чистому» вигляді через *honne*, а й бути модифікованою під впливом *tatemaе* або *enryo*. У проаналізованому фрагменті можна припустити наявність **потенційного *honne***, якщо звернутися до його теоретичного визначення.

Приклад 5. (Література)

1. Джерело

江國香織 『りんご追分』 (збірка: 『泳ぐのに、安全でも適切でもありません』 集英社文庫)

2. Оригінальний текст

中年の女が業を煮やした顔ででていったとき、あたしはてっきり電話の相手を迎えにいったんだと思った

3. Переклад українською

Коли жінка середнього віку вийшла з виразом роздратування на обличчі, я вирішила, що вона пішла зустрічати того, з ким говорила по телефону.

4. Лексичні засоби

— 業を煮やす *goo wo niyasu* — фразеологізм, який означає “втратити терпіння” та є проявом злості.

5. Граматичні засоби

— だと思った *da to omotta*— передача певних **очікувань** оповідача.

6. Емоція

— Злість

— Очікування

7. Культурна концепція

— Потенційне *honne*

Приклад 3. (Соціальні мережі)

1. Джерело

X (Twitter), @yokan7, 03.02.2021, [допис](#)

2. Оригінальний текст

総出で社運をかけた祭りが終わったあと鬼は反省会ばかり開いてる。来年は同じ過ち繰り返さぬよう売上げ一円でも多くとれるように反省会ばかりしてる。祭り当日自分の力を 100% 出せなくて余力を残してしまったアタシはハリのむしろに座る思いで聞いている。

3. Переклад українською

Після фестивалю, на який ми поставили репутацію компанії, керівництво проводить одну за одною зустрічі для аналізу помилок. Щоб не повторити тих самих помилок наступного року, щоб заробити хоча б на одну єну більше, ми знов і знов обговорюємо підсумки. А я, яка не змогла викластися на всі 100% у день фестивалю, слухаю ці зустрічі з почуттям, ніби сиджу на голках.

4. Лексичні засоби

— ハリのむしろに座る *hari no mushiro ni suwaru* (сидіти на голках) – метафора, яка передає тривожність та перебування у стані сильного неспокою, хвилювання. За Плутчиком ми можемо описати емоційне забарвлення метафори як **пильність**, поєднана з **побоюванням**.

5. Граматичні засоби

— しまった *shimatta* – конструкція для вираження **жालю**, небажаного результату

6. Емоція

— Жаль – емоція через невиправдані очікування

— Пильність + побоювання – передається через сталий вираз

7. Культурна концепція

— Ноппе – пряма передача справжніх почуттів

Приклад 6 (Соціальні мережі)

1. Джерело

X (Twitter), @midorinodeguchi,

<https://x.com/midorinodeguchi/status/1929449981347533167?s=46>

2. Оригінальний текст

やったー上司が手一杯で、需要予測の仕事が回ってきた！！やったー！できるようになりたい！昼食後の眠気対策に、試しに階段20階降りて、途中でスクワット30回したら身体がポカポカしてよかったし、今日は良い日だわあ

3. Переклад українською

Ура! Начальник завантажений роботою, і мені дісталася робота з прогнозування попиту!! Ура! Хочу навчитися це робити! Щоб побороти сонливість після обіду, спробувала спуститися на 20 поверхів сходами і по дорозі зробила 30 присідань – тіло розігрілося, і це було добре, сьогодні чудовий день!

4. Лексичні засоби

— やったー *yatta* – вигук радості, тріумфу "ура!"

— よかった *yokatta* – вираження задоволення, полегшення і радості.

— 良い日 *yoi hi* – емоційно забарвлена лексика, передає радість.

5. Граматичні засоби

— だわあ *da waa* – фемінінне закінчення з подовженням для вираження захоплення, додає інтенсивності до емоції радості.

6. Емоція

— Радість

7. Культурна концепція

Nonne – щире вираження радості та задоволення в особистому просторі соціальних мереж. Відсутність **enryo** (стриманості) – автор відкрито ділиться позитивними емоціями, що характерно для неформального онлайн-спілкування, де можна проявляти справжні почуття без соціальних обмежень.

Приклад 7 (Соціальні мережі)

1. Джерело

X (Twitter), @otogito_1130,

https://x.com/otogito_1130/status/1929444658213781907?s=46

2. Оригінальний текст

見つけた 素敵に描いてくれてありがとう おまかせ！！ってして何が届くかうきうきわくわくだったけど、想像以上に素敵なものが届いて嬉しみます

3. Переклад українською

Знайшов! Дякую, що так чудово намалював! Сказав "доручаю вам!!" і з нетерпінням та хвилюванням чекав, що прийде, але прийшло щось набагато чудовіше, ніж я уявляв, і я дуже радий

4. Лексичні засоби

— 素敵 *suteki* – "чудовий, прекрасний" – позитивна оцінка,

— うきうき *ukiuki* – Щасливе, радісне очікування [Кобелянська, Егава 2017, с. 285].

— わくわく *wakuwaku* – оноματοпея для вираження радісного **очікування**

— 嬉しみ *ureshimi* – емоційно-забарвлена лексика, що передає **радість**.

— 想像以上 *soozoo ijoo* – "більше, ніж уявляв" – підкреслює позитивне **здивування**

5. Граматичні засоби

— ～てくれて *tekurete* – форма вдячності за дію, зроблену на користь мовця; **визнання**

6. Емоція

— Радість

— Очікування

— Здивування

7. Культурна концепція

Honne – щире вираження радості та вдячності в онлайн–просторі. Також елементи

Якісний аналіз сучасного японського мовлення виявив ключові мовні засоби, що передають емоційні стани, та їхній зв'язок із культурною специфікою Японії. Лексичні (ономатопеї, метафори, фразеологізми) та граматичні (кінцеві частки, модальність, кейго) конструкції не лише виражають емоції, такі як очікування, радість, журба, злість чи підпорядкування за моделлю Плутчика, а й відображають соціокультурні норми, зокрема концепти 本音 *honne* (щирість), 建前 *tatemae* (соціальна маска), 甘え *amae* (взаємозалежність) та 遠慮 *enryo* (стриманість). Дослідження різноманітних дискурсивних сфер — анімаційних фільмів, телепрограм, художньої літератури та соціальних платформ — показало, що вибір мовних засобів тісно пов'язаний із цими концептами, які визначають емоційну експресію залежно від контексту. Отже, мовні засоби майже завжди поєднуються з культурним концептом, який обумовлює їхній вибір і забезпечує автентичність емоційного спілкування в японському суспільстві.

3.2 Кількісний аналіз мовних засобів вираження емоцій у японських діалогах

У розділах 2.2. та 3.1. було проведено якісні аналізи на базі вибіркового фрагментів усного та письмового мовлення. Аналіз у розділі 2.2. був націлений на пошук фрагментів, в яких чітко прослідковувались культурні концепції, через призму яких проходила вербалізація емоційних станів. Аналіз було проведено задля визначення того, які саме мовні засоби для позначень емоційних станів використовуються при певних культурних установах, що дозволило нам перейти до наступного якісного аналізу у розділі 3.1.

Аналіз у розділі 3.1. був націлений на розширений пошук та створення корпусу, в якому ми зосередилися на тому, як емоції виражаються через мову, з подальшим встановленням впливу культури, чи його відсутності.

На базі цих двох аналізів ми підбиваємо висновки через кількісний аналіз, який проведемо таким чином:

- Визначення мовного засобу
- Відповідна емоція
- Мовні засоби, які було використано безпосередньо у прикладах
- Частотність вживання типу мовного засобу відповідно до емоцій
- Встановлення відповідного культурного концепту

Таблиця 3.2.1.

Мовний засіб	Вираження	Частота	Емоція	Концепт
Ономатопея	わくわく, なでなで	2	Очікування	Amae, Honne
Емоційно забарвлена лексика	ほめほめ	1	Очікування	Amae, Honne
Модальність	～してほしい, だと思った	2	Очікування	Amae, Honne
Частка	な	1	Очікування	Amae
Емоційно забарвлена лексика	恋しい	1	Туга	Honne
Модальність	ちゃう	3	Радість	Amae, Honne
Вигук	ねえ	1	Досада	Amae
Емоційно забарвлена лексика	嫌い, テメエ, マジ	1	Злість	Honne
Модальність	～ないでよ	1	Злість	Honne
Модальність	～たい, ～たくない	4	Очікування	Amae, Honne
Емоційно забарвлена лексика	いろいろ言いたいんだけど, 物申したい, 結構怒ってる	3	Досада	Enryo
Модальність	ってしまう	1	Здивування	Honne
Грамматична конструкція	～てくれて	1	Визнання	Honne
Частка	の?でしょ?	2	Очікування	Honne

Модальність	ちやう,しまった	2	Жаль	Honne
Вигук	いやいや	1	Підпорядкування	Tatemaе, Enryo
Фразеологізм	また次回にぜひ	1	Визнання	Tatemaе, Enryo
Модальність	~でも	1	Визнання	Tatemaе, Enryo
Модальність	~てしまいまして	1	Підпорядкування	Tatemaе
Модальність	かしらと思って,かなと 思って	2	Задум	Honne, Enryo
Частка	よ	1	Приголомшення	Honne
Вигук	おい	1	Агресія	Honne
Частка	ぞ,んだ	2	Агресія	Honne
Фразеологізм	全身で捕まって	1	Приголомшення	Honne
Модальність	答えろ, 欠席しろ, ふざけるな	1	Злість	Honne
Фразеологізм	心臓が泣き始めた	1	Журба	Honne
Фразеологізм	業を煮やす	1	Злість	Honne
Фразеологізм	ハリのむしろに座る思い	1	Пильність	Honne
Вигук	やったー	1	Радість	Honne
Емоційно забарвлена лексика	よかった, 良い日, 素敵, 嬉しみ, 可愛い	5	Радість	Honne
Фразеологізм	また次回にぜひ, ご遠慮 しときます,	2	Визнання	Tatemaе, Enryo
Частка	だわあ	1	Радість	Honne
Кейго	~させていただきます 遠慮 させていただきます	3	Підпорядкування	Tatemaе, Enryo
Ономатопея	うきうき	1	Радість	Honne
Емоційно забарвлена лексика	想像以上	1	Здивування	Honne
Грамматична конструкція	~ってくれる?	1	Очікування	Amae, Honne

Кількісний аналіз на основі розділів 2.2. та 3.1.

Продовження табл. 3.2.1.

Кількісний аналіз мовних засобів сучасного японського дискурсу виявив тісний взаємозв'язок між емоційними станами, лінгвістичними стратегіями та культурними концептами 本音 *honne* (щирість), 建前 *tatemaе* (соціальна маска), 甘え *amae* (взаємозалежність) і 遠慮 *enryo* (стриманість). Найчастотнішим

засобом є модальність (18 уживань), яка охоплює вираження бажання (~たい *tai*), сумніву (~かしら *kashira*), делікатних прохань (~してほしいな *shite hoshii na*) та оцінки можливості (~てもいい? *temo ii?*). Ці конструкції, що відповідають емоціям очікування чи жалю за Плутчиком, відображають соціальну чутливість і стриманість, притаманні 建前 *tatemaе* та 遠慮 *enryo*, або прагнення до близькості в 甘え *amae*.

Другою за частотністю є емоційно-забарвлена лексика (12 уживань), яка домінує у вираженні радості (やったー *yattaa*, 可愛い *kawaii*, 嬉しみ *ureshimi*) та злості (ふざけるな *fuzakeru na*, 嫌い *kirai*). Ці слова реалізують 本音 *honne*, дозволяючи мовцеві відкрито висловлювати автентичні почуття без соціальних фільтрів. Вигуки (おい *oi*, あちゃ~ *acha*), імперативи (答えろ *kotae ro*) та прості форми (~ちゃった *chatta*) підсилюють емоційну відвертість 本音 *honne*, тоді як ввічливі конструкції (ご遠慮させていただきます *goenryo sasete itadakimasu*) та частки (~でも *demo*) відповідають 建前 *tatemaе* і 遠慮 *enryo*.

Концепт 本音 *honne* характеризується широким спектром емоцій — від радості й довіри до злості й журби, що виражаються через лексику (素敵 *suteki*, 心臓が泣き始めた *shinzou ga naki hajimeta*), модальність (~たい *tai*, ~ないでよ *naide yo*) та вигуки (ねえ *nē*, よ *yo*). Натомість 甘え *amae* зосереджується на емоції очікування турботи, використовуючи ономапопеї (なでなで *nadenade*, わくわく *wakuwaku*), м'які модальні форми (~してほしい *shite hoshii*) та інфантильну лексику (ほめほめ *homehome*), що посилюють довіру в неформальному контексті. Концепти 建前 *tatemaе* та 遠慮 *enryo* тяжіють до формального дискурсу, забезпечуючи соціальну гармонію через кейго та натяки.

Ще одне важливе спостереження — обмеження у визначенні культурного концепту у випадках внутрішнього мовлення або монологу. Як показує аналіз, концепти *amae*, *enryo*, *honne* та *tatemaе* є за своєю природою інтерсуб'єктивними, тобто такими, що розкривають свій повний зміст лише в комунікативній

взаємодії. У фрагментах, де персонаж звертається до себе або лише мислить, відсутність співрозмовника перешкоджає точному виявленню концепту. Водночас, якщо мовець демонструє щирі емоції (як у прикладі з Ouran Host Club), ми можемо гіпотетично інтерпретувати її як прояв *honne*, що відкриває новий вимір дослідження — як трансформується емоційний стан при переході від думки до мовлення, і які лінгвістичні механізми цьому сприяють або заважають.

Отже, результати аналізу підкреслюють, що мовні засоби в японській мові виконують не лише комунікативну, а й культурну функцію, забезпечуючи баланс між автентичністю (*honne, amae*) та соціальними нормами (*tatemaе, enryo*). Лінгвокультурний підхід дозволяє глибше зрозуміти емоційну комунікацію, виявляючи складну взаємодію емоцій, мови та культурного контексту в японському суспільстві.

Висновок до розділу 3

Розділ 3 було присвячено аналізу емоційної виразності в сучасному японському дискурсі, зокрема в контексті аудіовізуального контенту, соціальних мереж і літератури. На основі якісного та кількісного аналізу прикладів, що містять мовні засоби вираження емоцій, вдалося виявити стійкий зв'язок між емоцією, лінгвістичним механізмом її вираження та відповідним культурним концептом.

У якісному підрозділі (3.1) увагу було зосереджено на розгорнутому лінгвокультурному аналізі мовних одиниць, що виражають емоції в комунікативних ситуаціях. Застосування моделі Плутчика дозволило класифікувати емоційні стани. Виявлено, що концепти *honne* й *amae* тісно пов'язані з відкритим або довірливим вираженням емоцій — як позитивних (радість, очікування), так і негативних (злість, досада). Натомість *tatemaе* та *enryo* виступають інструментами стримування, маскування чи пом'якшення

почуттів, що зумовлено прагненням зберігати соціальну гармонію й уникати прямої.

У підрозділі 3.2 результати були узагальнені за допомогою кількісного підходу. Найчастотнішою граматичною категорією виявилася модальність, що відображає ключове значення суб'єктивної оцінки, бажання або вагання в комунікації. Наступними за частотністю стали емоційно забарвлена лексика та ономапопеї — обидві категорії переважно фіксуються в емоціях радості та злості, що найчастіше реалізуються через концепт *honne*. Для *enryo* та *tatemaе* натомість характерні конструкції ввічливості, фразеологізми та метафори, які функціонують як м'які стратегії уникнення конфронтації.

Водночас необхідно виокремити випадки, коли визначити культурну концепцію стає ускладненим — передусім у фрагментах, де персонаж звертається до самого себе або передається його внутрішній монолог. Згідно з поясненням концептів (розділ 1), такі одиниці, як *amae*, *enryo*, *honne* або *tatemaе*, набувають повноцінного значення лише в комунікативному контексті — тобто за наявності іншого учасника спілкування. Це співвідноситься з позицією Palandi: «Honne і Tatemaе — це японські культурні цінності, що проявляються в комунікації, яка включає поведінку та мовленнєві акти або мову в комунікації» (тут і далі переклад наш. – Погорелова К.) [Palandi 2020, с. 256]. Водночас, якщо персонаж демонструє емоційний стан, що має ознаки автентичності, ми можемо гіпотетично інтерпретувати це як прояв *honne*. Це відкриває перспективу подальших досліджень — зокрема у напрямку вивчення того, як внутрішні переживання трансформуються при переході до мовлення та які культурні фільтри впливають на цю трансформацію.

Отже, проведений аналіз засвідчує, що мовні засоби, такі як модальність, емоційно-забарвлена лексика, ономапопеї та конструкції ввічливості, відображають складну взаємодію емоцій і культурних концептів у японському дискурсі. Ці результати створюють основу для розробки лінгвістичного корпусу, який би враховував специфіку висококонтекстної комунікації та сприяв

удосконаленню технологій розпізнавання емоцій штучним інтелектом у міжкультурному контексті, а також розробці навчальних матеріалів для напрямку японістики, спрямованих на опанування мовних засобів вираження емоцій у комунікативних практиках.

Висновки

У межах цього дослідження здійснено комплексну лінгвокультурну інтерпретацію способів вираження емоцій у сучасній японській мові з урахуванням ключових культурних концептів. Робота поєднала теоретичний аналіз, а також якісні й кількісні підходи до вивчення емоційного дискурсу. Це дозволило ґрунтовно розкрити взаємозв'язок між мовними засобами та культурними стратегіями комунікації.

У першому розділі, на основі огляду наукової літератури, встановлено, що емоції в японській мові виражаються через різноманітні лексичні та граматичні засоби, зокрема модальні конструкції, ономапопеї, емоційно забарвлену лексику, вигуки, кінцеві частки та конструкції ввічливості. Ці засоби часто функціонують у межах культурних концептів.

У другому розділі проаналізовано чотири ключові культурні концепти японського дискурсу — **honne**, **tatemaе**, **enryo** та **amae**, — які формують основу для розуміння специфіки емоційного вираження. Якісний аналіз фрагментів, які яскраво ілюструють ці концепти, дозволив вивести корпус мовних засобів для позначення емоцій, асоційованих із кожним концептом. Цей аналіз став аналітичним інструментарієм для третього розділу, надаючи можливість пояснити, чому певні мовні засоби використовуються для вираження конкретних емоцій і яке культурне підґрунтя їх обумовлює. Отримані результати слугували критерієм для аналізу таблиці 3.2 та заклали фундамент для подальших досліджень.

Аналіз виявив складність ідентифікації емоційних станів у японському дискурсі за наявності культурних концептів *enryo* (стриманість) та *tatemaе* (соціальна маска), оскільки без урахування контексту мовні засоби можуть сприйматися лише поверхнево. Наприклад, модальність *～てしまう* *te shimaу*, що зазвичай виражає прикрість, у контексті *enryo* набуває відтінку підпорядкування, відображаючи соціальну чутливість. Це підкреслює необхідність лінгвокультурного підходу для точної інтерпретації емоцій.

Питання впливу *enryo* та *tatemaе* на вираження справжніх почуттів відкриває перспективи для подальших досліджень, зокрема щодо ролі контексту в диференціації емоційних станів.

У третьому розділі проведено поглиблений якісний аналіз фрагментів із літератури, соціальних мереж та аудіовізуального контенту. Цей аналіз набув ширшої перспективи завдяки дослідженню впливу культурних концептів, виявлених у другому розділі, на емоційний дискурс у різноманітних комунікативних контекстах, включаючи неформальні, формальні та медійні взаємодії. Додатковий кількісний аналіз мовних засобів показав, що для вираження позитивних емоцій (**радість, очікування, довіра**) переважають емоційно забарвлена лексика, оноματοпеї та модальні конструкції, асоційовані з **honne** та **amae**. Негативні емоції (**злість, журба, сумнів**) частіше виражаються через **tatemaе** або **enryo**, реалізуючись у модальності, фразеологізмах і граматиці ввічливості.

Також у ході аналізу виявлено, що у випадках внутрішніх монологів або відсутності комунікативної взаємодії чітке віднесення висловлювання до певного культурного концепту є ускладненим. Проте навіть у таких випадках можливе припущення потенційного *honne*, оскільки йдеться про автентичні думки персонажа. Це відкриває перспективи подальших досліджень у напрямі аналізу вербалізації емоцій та її впливу на інтенсивність вираження.

Загалом результати роботи підтверджують необхідність міждисциплінарного підходу до аналізу емоцій у японській мові, що інтегрує лінгвістичні, культурологічні та прагматичні аспекти. Сформований корпус мовних засобів і їхній зв'язок із культурними концептами створюють основу для розробки навчальних матеріалів, корпусів емоційного мовлення та вдосконалення технологій обробки природної мови. Зокрема, ці дані можуть сприяти розвитку штучного інтелекту, дозволяючи йому точніше розпізнавати емоції в японському дискурсі з урахуванням культурного контексту, а також поглибити розуміння міжкультурної комунікації в глобальному контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 伊藤明美. (2022). 「あわせ」をめぐる探索的研究 — 遠慮と察しのコミュニケーションを再考する —. 同志社女子大学 紀要, 60, 51–72.
2. 江國香織 『泳ぐのに、安全でも適切でもありません』 集英社文庫、2002 年。
3. 楠見孝, 米田英嗣. 感情と言語 // 藤田和生 (編). 感情科学の展望. 京都 : 京都大学学術出版会, 2007. С. 55–84.
4. 仁田義雄 (1991). 「日本語のモダリティと人称」. 東京: ひつじ書房. 275 с.
5. 森野崇 (2004). 「モダリティ」をめぐる諸問題. 国文学研究, 142, 135–144.
6. 益岡隆志 (1991). 『モダリティの文法』. 東京: くろしお出版. 238 с.
7. 『日本語感情表現辞典』 (Japanese Emotion Expression Dictionary).
8. Akutsu, Satoru. A Practical Guide to Mimetic Expressions through Pictures. Tokyo: The Japan Times, 1994.
9. Баллі Ш. Загальне та французьке мовознавство. Genève : Georg, 1944. 286 с.
10. Барнякова, В. (2023). Визначення поняття «емоційний концепт» у сучасній лінгвістиці. У: Мовний простір сучасного світу: тези доповідей VII Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Київ, 26 травня 2023 р.). Київ: НаУКМА.
11. Бондар О. І., Бондаренко І. П. Лінгвокраїнознавство Японії : навчальний підручник. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 696 с.
12. Букрієнко А. О., Комісаров К. Ю. Категорія модальності в сучасній японській мові як важлива складова національно–мовної картини світу // Збірник наукових праць. Київ: Київський університет імені Б. Грінченка, 2023.
13. Doi T. The Anatomy of Dependence. Tokyo: Kodansha International, 1973.
14. Горошкевич О. (2012). Кодекс мовної поведінки людини у пареміях та фразеології сучасної японської мови // Мовні і концептуальні картини світу.
15. Hall, Edward T. Beyond Culture. – New York : Anchor Books, 1976. – 298 p.
16. Ide, S. (1982). Japanese Sociolinguistics: Politeness and Discourse Structure. In Politeness in Language (pp. 299–326). Mouton Publishers.

- 17.Кобелянська О. І. (2021). Ономатопеїчна система сучасної японської мови: монографія. Львів: Львівський нац. ун–т ім. І. Франка. 308 с.
- 18.Кобелянська О. І., Егава Х. (2017). Японсько–український тематичний словник ономатопеїчної лексики. Львів: Видавництво Львівського університету. 256 с.
- 19.Костевич Н. С. (2014). Особливості англійських, українських та японських фразеологічних одиниць на позначення людських почуттів // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Серія: Філологічна. Вип. 48. С. 280–283. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_48_88.
- 20.Кузенко Г. М. (2000). Мовні засоби вираження емотивності. Київ: НаУКМА. 114 с. – URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6fbbf978-a04c-434c-aa01-3962e98d4e95/content>
- 21.Курбатова К. І. (2023). Фразеологія та методика її вивчення в закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання: кваліфікац. робота бакалавра. Київ: НаУКМА. 43 с.
- 22.Куранова С. І. Основи психолінгвістики : навч. посіб. / С. І. Куранова. — Київ : ВЦ «Академія», 2012. — 208 с. — (Серія «Альма-матер»).
- 23.Lebra, T. S. Japanese Patterns of Behavior. Honolulu : University of Hawaii Press, 1976. 318 с.
- 24.Михайлюк Г. В. (2019). Навчання майбутніх учителів японської мови розуміння граматичних засобів вираження модальності у процесі читання: монографія. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка.
- 25.Otaki K. (2015). Japanese Characteristics Associated with the Concept Amae: Bachelor's Thesis in Japanese Studies. Stockholm University, Department for Asian, Middle Eastern and Turkish Studies. Керівник: Akihiro Ogawa.
- 26.Palandi, E. H. (2020). The Concept of Honne and Tatamae in Japanese Language Communication. International Virtual Conference on Language and Literature Proceeding, Vol. 1. Malang: Politeknik Negeri Malang. С. 255–262. – URL: <https://www.researchgate.net/publication/370376637>

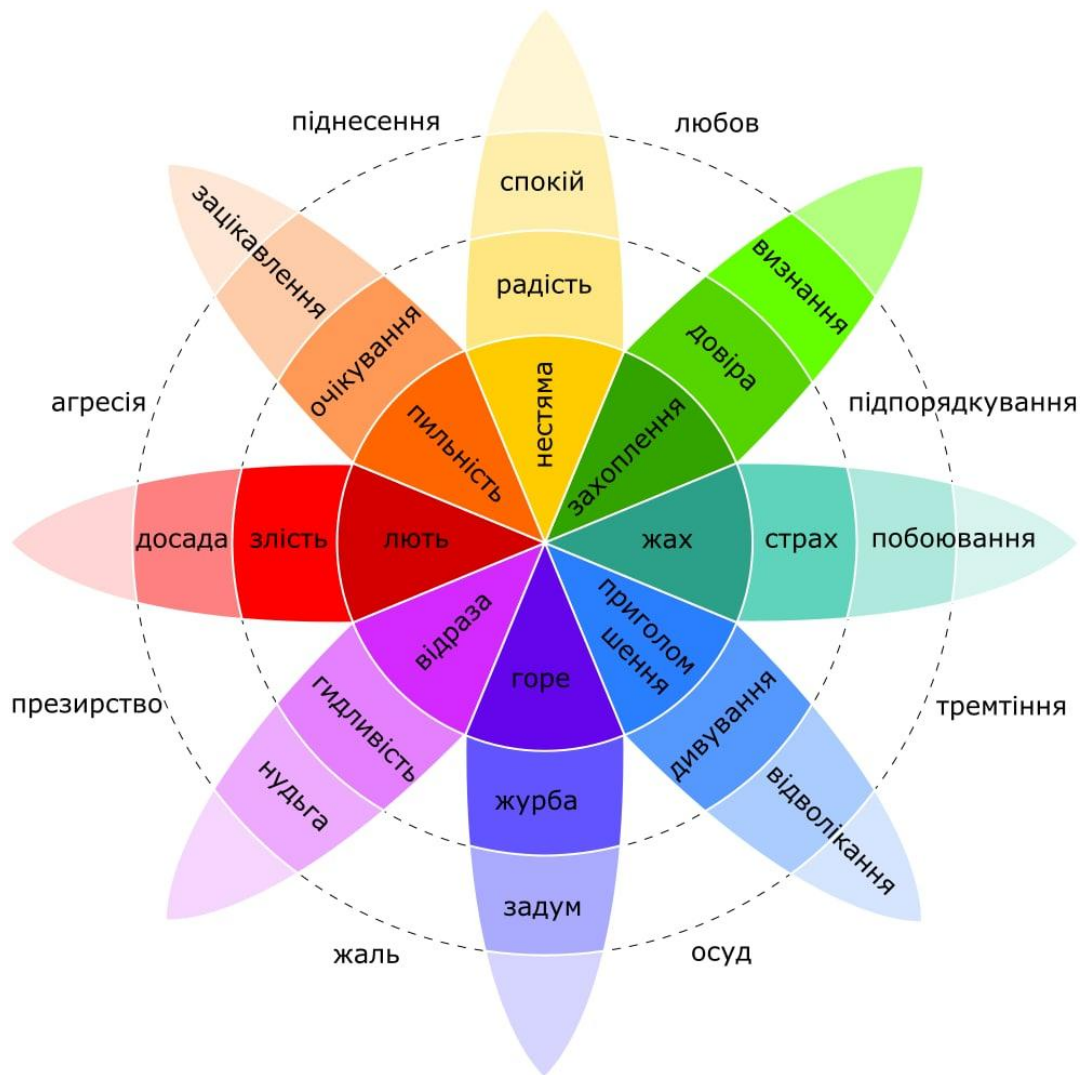
27. Приходченко О. Емотивна функція мови // Мова. Суспільство. Журналістика. – 2024. – Вип. 25. – С. 130–141. – DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2024.25.130-141>. – Запоріжжя : Запорізький національний університет.
28. Sahoo S., Ratha B. K., Mohanty S. K. Emotion Recognition from Text // International Journal for Research in Applied Science & Engineering Technology. 2018. Т. 6, № III. С. 237–243. DOI: 10.22214/ijraset.2018.3038.
29. Shibatani, M. (1990). The Languages of Japan. Cambridge University Press.
30. Takita, F. (2010). Reconsidering the Concept of Negative Politeness: “Enryo” in Japan. Hiroshima University, Institute for Foreign Language Research and Education.
31. Turner, J., & Stets, J. (2005). The Sociology of Emotions. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511819612
32. Tylor, E. B. (1871). Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom. London: John Murray. 2 vols.
33. Wasabi Japanese. Japanese Interjection and Emotional Expressions. [Електронний ресурс]. – URL: <https://my.wasabi-jpn.com/magazine/japanese-grammar/japanese-interjection-and-emotional-expressions/> (дата звернення: 01.05.2025).
34. Wierzbicka, A. (1999). Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals. Cambridge UP: Cambridge, UK.
35. 後編・京都人の遠回しの会話術 [Відео] // YouTube. – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NOrCIwbK3O8> (дата звернення: 06.06.2025).
36. Ouran High School Host Club. Телесеріал (anime). Японія, 2006. Netflix. URL: <https://www.netflix.com/title/70205014> (дата звернення: 25.05.2025).
37. Terrace House: Boys & Girls in the City. Серіал (2016–2017). Netflix. URL: <https://www.netflix.com/title/80067942> (дата звернення: 13 червня 2025).
38. 田村芽実 / 無形有形 (Music Video). Японія, 2019. YouTube. URL: https://youtu.be/FylU_UgEdpc (дата звернення: 02.06.2025).

39. @kurinon. [Электронный ресурс] // X (Twitter). – URL: <https://x.com/kurinon/status/1918584051578929638?s=61> (дата звернення: 06.06.2025).
40. @midorinodeguchi. [Электронный ресурс] // X (Twitter). – URL: <https://x.com/midorinodeguchi/status/1929449981347533167?s=46> (дата звернення: 06.06.2025).
41. @otogito_1130. [Электронный ресурс] // X (Twitter). – URL: https://x.com/otogito_1130/status/1929444658213781907?s=46 (дата звернення: 06.06.2025).

ДОДАТОК

Додаток 1

Колесо емоцій Роберта Плутчика

どうしてだかわからない。あたしの心臓が泣き始めた。号泣、と言ってもいいような泣き方だった。「りんご追分」がしみてしみて、早朝の公園で誰かが練習しているその「りんご追分」に、あたしは全身で捕まってしまった。

と 言葉は消えた
中年の女が業を煮やした顔ででていったとき、あたしはてっきり電話の相手を迎えにいったんだと思った。入れ代わりに瘦せていて顔色の悪い、みたことのない男性客が入ってきたときは、だからそれがあの女の電話の相手だとは思わなかった。不精ヒ
すぐくみじめな様子をしていた。くたびれたベージュのジャンパーを着て、不精ヒ